

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΜΙΑ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

Της
Katerina Cosgrove

Φέτος συμπληρώνονται εκατό χρόνια από τη γενοκτονία των Αρμενίων – η άρνηση του εγκλήματος αυτού έβαζε τους συγγραφείς που ασχολούνταν με το θέμα σε «επικίνδυνα νερά».

«Τα ήσυχα απογεύματα... μπορούσε να βρει κανείς το χρόνο να αναλογιστεί ποια ήταν η ρίζα του κακού. Στην εποχή των Ασσύριων, στους χρόνους της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, στη δεκαετία του 1860 ίσως; Ή μήπως στη Γαλλική Εντολή; Στο Άουσβιτς; Στην Παλαιστίνη; Ή μήπως στα σκουριασμένα κλειδιά από τις εξόπορτες, που θάφθηκαν μαζί με τα αποκαΐδια στη Σατίλα; Ή στην ισραηλινή εισβολή του 1978; Ή σε εκείνη του 1982; Υπήρξε, άραγε, εκείνο το χρονικό σημείο που κάποιος θα μπορούσε να πει: Σταματήστε, γιατί πέρα από εδώ δεν θα υπάρξει αύριο» (Robert Fisk, Pity the Nation, *Lebanon at War*, 1990).

Θυμάμαι να διαβάζω το βιβλίο του Fisk για τον Εμφύλιο Πόλεμο στον Λίβανο στα εικοσιένα μου και πως η παράγραφος αυτή με είχε συγκλονίσει. Έμοιαζε να συμπυκνώνει όλα τα νοήματα – όλα όσα με έκαναν να αισθάνομαι ότι ο πόλεμος είναι λάθος. Είχα βρεθεί στη Βηρυτό τον προηγούμενο χρόνο, αλλά η τραγωδία και ο τρόμος δεν με είχαν αγγίξει πραγματικά. Ήταν, όμως, το 2013 τότε που ξεκίνησα να γράφω τον *Τεφρό Ουρανό* που συνειδητοποίησα ποια είναι η προσωπική μου θέση όσον αφορούσε τον ακανθώδη προβληματισμό του Fisk. Η αρχή της τραγωδίας ήταν η αρμένικη γενοκτονία του 1915 και η επακόλουθη άρνησή της. Ο αντίκτυπος αυτών των μη αναγνωρισμένων εγκλημάτων είναι εμφανής στον Εμφύλιο Πόλεμο του Λιβάνου, στη Βηρυτό του σήμερα αλλά ακόμη κι εδώ, στην Αμερική.

Κάποτε βρέθηκα στην Αρμενία και συνάντησα έναν ηλικιωμένο με ένα μαντολίνο. Πλησίασα πιο κοντά και καθώς σήκωσε το βλέμμα του προς εμένα μου είπε: «Ευχαριστώ που επισκέφτηκες αυτή τη λησμονημένη πατρίδα».

Και κάπως έτσι αποφάσισα να γράψω για την αρμένικη γενοκτονία. Για να το κάνω αυτό έπρεπε να εντρυφήσω σε θέματα τουρκικής πολιτικής, να μάθω για την έρημο της Συρίας, για το πρώτο στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Der ez Zor, για τον πολυετή Εμφύλιο Πόλεμο του Λιβάνου, για έναν Παλαιστίνιο βομβιστή αυτοκτονίας, για Ισραηλινούς στρατιώτες, για αίθουσες βασανιστηρίων που μετατράπηκαν σε βραδινά κλαμπ, για τον Λίβανο του σήμερα που πασχίζει να αποδεσμευτεί από το παρελθόν του.

Στην Αρμενία, όταν ξυπνούσα έβλεπα το Όρος Αραράτ από το μπαλκόνι του ξενοδοχείου μου στο Γερεβάν, τόσο κοντά και ταυτόχρονα τόσο μακριά από τα σύνορα με την Τουρκία. Στη Συρία, πέρασα χρόνο με τους Βεδουίνους και διέσχισα ερήμους σημαδεμένες από τα δεινά των Αρμενίων, σπαρμένες με καμένα σώματα και χαμένα κόκαλα. Στη Βηρυτό διέσχισα τις μεγάλες λεωφόρους που φέρουν εμφανή σημάδια από βομβαρδισμούς. Στο Ba' albek, το προπύργιο της Hezbollah, είδα κατσίκες και πρόβατα να βόσκουν ανάμεσα στα χαλάσματα των ρωμαϊκών και των ελληνιστικών χρόνων. Σε όλα αυτά τα μέρη ένιωθα ασήκωτο πάνω μου το βάρος της Ιστορίας.

Παρ' όλα αυτά ξαναγυρνούσα σε αυτά τα μέρη κάθε χρόνο. Στην Τουρκία δοκίμασα το δυνατό τουρκικό τσάι από τη Μαύρη Θάλασσα, έφαγα σπάρο μαγειρεμένο με τον παραδοσιακό τουρκικό τρόπο, χόρευα χορό της κοιλιάς και κάπνισα ναργιλέ αργά τη νύχτα με τους ντόπιους, τότε που οι υπόλοιποι τουρίστες είχαν φύγει. Μίλησα με Τούρκους, μεγαλύτερους αλλά και νεότερους, αλλά κανένας τους δεν παραδέχτηκε ότι στη χώρα του είχε λάβει χώρα μια γενοκτονία. Τότε κατάλαβα ότι υπήρχε μια ιστορία και είχα χρέος να πω την Ιστορία αυτών των ξεχασμένων λαών. Για το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα έχουν γραφεί, ειπωθεί και κινηματογραφηθεί τόσο πολλά. Όμως, για τα ανάλογα πάθη των Αρμενίων και των Αράβων που υπέστησαν διωγμούς και παρόμοιες βαρβαρότητες πολύ λίγα έχουν ειπωθεί.

Το ταξίδι αυτού του βιβλίου ήταν μια εσωτερική αναζήτηση. Πρόκειται, πράγματι, για μια λησμονημένη ιστορία – ιστορία, ωστόσο, που επιμένει να επαναλαμβάνεται όπως τώρα με

τον πόλεμο στη Συρία και με αυτήν την προσφυγική κρίση που έχει δημιουργήσει ένας πόλεμος ο οποίος έχει τις καταβολές του πολύ πίσω, στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τουλάχιστον 1,5 εκατομμύριο Αρμένιοι οδηγήθηκαν στον θάνατο από Οθωμανούς και Νεότουρκους από το 1915 έως το 1923 – μια γενοκτονία που μέχρι σήμερα η Τουρκία όχι μόνο δεν αναγνωρίζει αλλά η χρήση και μόνο της λέξης γενοκτονία αποτελεί ποινικό αδίκημα εκεί. Μια άρνηση που έχει οδηγήσει στην εξορία, σε ποινές φυλάκισης, σε βασανιστήρια αλλά κάποιες φορές και στον θάνατο όσους τόλμησαν να την αμφισβητήσουν. Ωστόσο, οι πιέσεις απλών Τούρκων πολιτών για αναγνώριση των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εις βάρος των Αρμενίων, των Ποντίων, των Ασυρικών και των Ελλήνων, έχουν προκαλέσει τριγμούς στην επίσημη τουρκική γραμμή.

Ανάμεσα σε αυτούς που διώχθηκαν με την κατηγορία του «αντιτουρκισμού» είναι ο νομπελίστας συγγραφέας Orhan Pamuk: «Το τι απέγιναν οι Αρμένιοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1915 είναι μια μεγάλη ιστορία την οποία ο πολύς κόσμος στην Τουρκία δεν γνωρίζει. Στην Τουρκία αποτελεί θέμα ταμπού. Όμως πρέπει να είμαστε σε θέση να μιλάμε για το παρελθόν», έγραψε ο Παμούκ σε ελβετικό περιοδικό. Τέτοιες δηλώσεις ανάγκασαν τον Παμούκ να ζητήσει καταφύγιο στις ΗΠΑ, καθώς βρέθηκε αντιμέτωπος με τον κίνδυνο τριετούς φυλάκισης. Ανάλογα προβλήματα έχουν αντιμετωπίσει η Elif Shafak (συγγραφέας) και ο Ragıp Zarakolu (Τούρκος εκδότης). Η Elif Shafak δικάστηκε το 2006 εξαιτίας ενός φανταστικού Αρμένιου ήρωα στο μυθιστόρημά της *The Bastard of Istanbul*. Ο Ragıp Zarakolu οδηγήθηκε στο κρατητήριο πολλές φορές για άρθρα και βιβλία που έκαναν αναφορά στην «αρμενική γενοκτονία». Το αποκορύφωμα ήταν η δολοφονία του Αρμένιου δημοσιογράφου και ακαδημαϊκού, Hrant Dink, ο οποίος πυροβολήθηκε εν ψυχρώ από έναν δεκαεπτάχρονο ακροεθνικιστή, ενώ αργότερα υπήρξαν σαφείς ενδείξεις ότι μυστικές δυνάμεις ασφαλείας είχαν παγιδεύσει το τηλέφωνο και την αλληλογραφία του Dink και πιθανότατα εμπλέκονταν στη δολοφονία. Ο Dink, με άρθρα του, είχε απευθύνει έκκληση συμφιλίωσης, προτρέποντας τους Αρμένιους να ξεχάσουν το «δηλητήριο που μολύνει τις σχέσεις τους» και το μίσος τους για τους Τούρκους. Ο τουρκικός Τύπος στρέβλωσε το νόημα των λεγομένων του αποδίδοντάς του τη φράση: «Το τουρκικό αίμα είναι δηλητηριασμένο».

Σήμερα πάντως μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι. Ο Τούρκος Orhan Kemal Cengiz, δικηγόρος για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έγραψε τον Απρίλιο του 2013 ένα κείμενο που δημοσιεύτηκε στην *AI-Monitor* (εφημερίδα παναραβικής κυκλοφορίας): Μεταξύ άλλων έλεγε:

«Η Τουρκία από μια χώρα που απαγόρευε ακόμα και τον όρο “αρμενικό ζήτημα” μετατρέπεται σε μια χώρα που οι πολίτες της διαδηλώνουν για “την αρμενική γενοκτονία”. Μένει να δούμε αν οι κοινωνικές αλλαγές θα αλλάξουν ριζικά την επίσημη γραμμή του κράτους – αν για παράδειγμα τελικά θα δούμε εκ μέρους της Τουρκίας μια επίσημη απολογία και επανορθώσεις για τους Αρμένιους που χάθηκαν το 1915.

Είμαστε όλοι Αρμένιοι έγραφαν τα πλακάτ των διαδηλωτών που κατέβηκαν στους δρόμους μετά τη δολοφονία του Dink. Και έπειτα, *Je suis Charlie*, στο Παρίσι, μετά την επίθεση του Ιανουαρίου 2015. Είναι χρέος μας να αναγνωρίσουμε τις βαθιές πληγές και τις απώλειες των προγόνων μας. Να αισθανθούμε σαν να βιώσαμε εμείς τις σφαγές και την κακομεταχείριση. Εάν δεν μπορέσουμε να συγχωρέσουμε –και συγχώρεση δεν σημαίνει απαραίτητως και λήθη– θα κάνουμε πάντα τους ίδιους κύκλους του φόβου και του μίσους και των κατηγοριών. Και τότε δεν θα υπάρχει καμιά ελπίδα, ούτε να μάθουμε από τα λάθη μας, ούτε να ωριμάσουμε, ούτε να αλλάξουμε.

Εκ φύσεως τάσσομαι πάντοτε με τον πιο αδύναμο. Καθώς έγραφα το μυθιστόρημά μου όμως συνειδητοποίησα πως δεν υπάρχουν αδύναμοι και ισχυροί, δεν υπάρχουν ήρωες και κακοί. Ο καθένας επιλέγει τον ρόλο του και οι συνθήκες παίζουν κι αυτές έναν ρόλο. Δεν έζησα ποτέ σε εμπόλεμη ζώνη και δεν είδα να σκοτώνουν το παιδί μου. Έτσι δεν μπορώ να πω με σιγουριά ότι δεν θα μπορούσα να είμαι σε μια παραστρατιωτική οργάνωση ή να ζωστώ μια βόμβα αυτοκτονίας ή να συμμετάσχω σε μια γενοκτονία, αν ένιωθα ότι δεν υπάρχει τίποτα για το οποίο να αξίζει να ζήσω ή αν είχα γαλουχηθεί από παιδί με μίσος για τον «άλλον». Ως εκ τούτου δεν είμαι σε θέση να κατηγορήσω κανέναν.